

„Jaz, mi, oni ... kdo smo vsi,
ki prehrana otrok
nas s(k)rbi?“

mag. Branka Đukić,
univ. dipl. inž. živil.

Regijsko srečanje SMZŠ v Ljubljani, 5. junij 2017

ZŠ in prehranske vsebine (od leta 2009 naprej)

- **Prehranjevalne navade kot dejavnik tveganja za KneNB**
- **Prehrana in sladkorna bolezen**
- **Izvajanje prehranske politike**
- **Spremljanje prehrane v VIZ**
- **Uradni nadzor ZIRS nad živili**
- **Miti in resnice o hrani in prehrani**
- **Kemijska varnost in živila**
- **Nanoživila**
- **Praktična priporočila za javno naročanje živil**
- **Kakovost eko-živil**

Poudarek:

- **Dejavniki vpliva na oblikovanje prehranjevalnih navad pri otrocih/mladostnikih:**
  - **Individualne značilnosti**
  - **Šola kot spodbudno okolje za zdravo prehranjevanje**
- **Uvajanje sprememb v prehranjevalni proces - strategije in pristopi**
- **Didaktični pripomočki pri prehranskem izobraževanju**

Prehranjevanje...

... je zgolj biološka potreba...?

Prehranski status otrok

Otroci so **E prehranjeni**,
hranilno pa podhranjeni

NAJPOGOSTEJŠI vzroki ugotovljene obolevnosti med 6. in 19. letom starosti zaradi specifičnih prehranskih deficitov:

anemije zaradi ↓ železa

motnje ščitnice zaradi ↓ joda

↓ vitamina D

↓ vitaminov B, A in folatov

↓ cinka in kalcija...

Vir: NIJZ, Zdravstveni stat. letopis, 2008-2012

DANES (**debelilno okolje**)

NEKOČ

Kakšne so lahko posledice neustrezne prehrane v otroštvu?

Debelost

Sladkorna bolezen tipa II

Kardiovaskularne bolezni

Rak

Zamaščenost jeter

ZAMAŠČENA JETRA

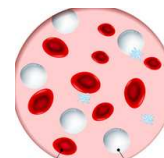
Bolezni kosti in sklepov

Bolezni zob

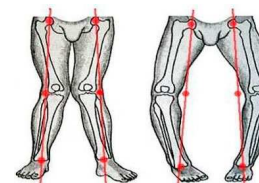
Anemije

Golšavost

Klasične deficitarne bolezni

Zmanjšanje možganskih funkcij

Kaj vpliva na oblikovanje prehranjevalnih navad pri otrocih/mladostnikih?

Individualne značilnosti otroka:

boljši/slabši jedci - apetit
informiranost
čustvene potrebe
prepričanja
zdravstveno

Družinske prehranjevalne navade (staršev):

(starši kot vzgled, skrbniki, nadzorniki):
pozitiven model – kot delam jaz
dostopnost – ponujanje – poznavanje
omejevanje / siljenje / nagrajevanje
toritativni

Okolje (šola, straši, družba ...) bolj izrazito vpliva na naše prehransko vedenje kot individualne značilnosti

Okolje (skupnost, družbeno okolje):

vrstniki
mediji
ponudba, dostop do zdravih dobrin
hrana kot del kulture

Šola:

izobraževanje - poučevanje
ponudba hrane v šoli
usmeritev šole
viri (finančni, kadrovski), kultura in pogoji prehranjevanja

Individualne značilnosti:

boljši/slabši jedci - apetit
informiranost
prepričanja
zdravstveno stanje
čustvene potrebe

V: Zaprite oči in ...

... pomislite, po kateri hrani segate, kadar ste razburjeni, jezni, osamljeni ...

... spomnite se, kaj so vam kot majhnemu otroku vaši starši dali za tolažbo, ko ste se poškodovali, bili žalostni ...

... katero vrsto hrane podarite partnerju za valentinovo, otroku za miklavža, božička, rojstni dan ...

Hrana ima poleg bioloških še druge pomene:

- vir tolažbe (razočaranje, zaskrbljenost),
- sredstvo komuniciranja (žalost),
- za izražanje čustev (skrb, ljubezen) ...“čustveno prehranjevanje“
- je nagrada ali jo odvzamemo za kazen,
- je del tradicije, kulture.

NAGNJENJE ZA SLADEK OKUS JE PRIROJENO!

grenak okus
(ekstrakt makovega zrnja)
zmanjša pogostost požiranja pri fetusu

sladek okus
(saharozna raztopina)
spodbuja požiranje pri fetusu

SKUPNI (ENOSTAVNI) SLADKORJI

- **DODANI SLADKORJI**

v hrano s strani proizvajalca/kuharja/potrošnika
in

**naravno prisotni sladkorji v
medu, sirupih in sadnih sokovih**

+

- **NARAVNO PRISOTNI SLADKORJI**
(laktoza v mleku, sladkorji v sadju)

WHO: Diet, Nutrition and the Prevention of Chronic Diseases. Joint WHO/FAO Expert Consultation, WHO Techn. Report Series No 916, Geneva, 2003

PROSTI SLADKORJI: < 10% energijskega vnosa

< 5%

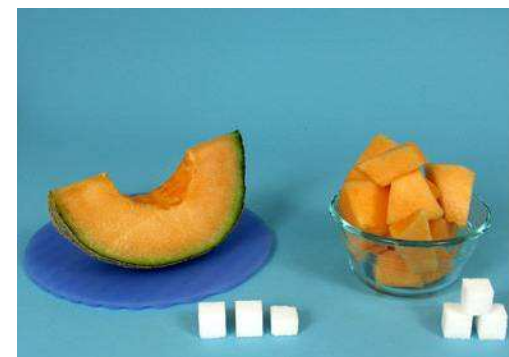
WHO Guideline: Sugars intake for adults and children, 2015
(http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/149782/1/9789241549028_eng.pdf?ua=1)

PRIPOROČENI DNEVNI ENERGIJSKI VNOSI IN KOLIČINI	starost	1-3 let	4-6 let	7-9 let	10-12 let	13-14 let	15-18 let
---	---------	---------	---------	---------	-----------	-----------	-----------

SKRITI SLADKORJI

Prehranska vlaknina	> 10 g na 4,18 MJ (1000 kcal)	g	>12	>15	>19	>23	>26	>28
---------------------	-------------------------------	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Gabrijelčič Blenkuš s sod., Smernice zdravega prehranjevanja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, MZZ, 2005, str. 23

15-year-olds who drink soft drinks daily

GIRLS (%)
BOYS (%)

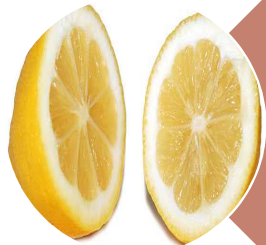

15-letniki iz Slovenije na 1. mestu
11-letniki 2. mestu
13-letniki 3. mestu

Kaj je torej boljša izbira?

Za žejo je najprimernejša voda in čaj (brez dodanega sladkorja)

Okus vode občasno popestrimo z dodatkom limoninega ali drugega naravnega soka

Dnevno zaužijemo do 1,5 litra tekočine (med športno dejavnostjo ali v vročih dneh še več)

V: Degustacija razredčenih pijač

Družinske prehranjevalne navade:

(starši kot vzgled, skrbniki, nadzorniki):

- pozitiven model – „kot delam jaz“
  - dostopnost – ponujanje – poznavanje
  - omejevanje - večja porast TT
- siljenje, nagrajevanje – manj sadja in zelenjave, več maščob,
manjšo preferenco za zdravo hrano
- vzgojni stil: avtoritarni - ustvarja izbirčne jedce, zavračanje hrane, pretežki;
avtoritativni - bolj zdrave navade

V: Jaz, mi, oni ... starši

Sodite med tiste starše, ki zjutraj poskrbijo, da vsi družinski člani pozajtrkujejo ... razen vas samih?

Razmislite, koliko zelenjave ste včeraj dejansko zaužili?

Kako pogosto vključite otroke v postopek priprave jedi? Ali raje vse sami naredite, da na koncu ni potrebno čistiti celotne kuhinje?

Kako pogosto imate „družinsko kosilo“ in ne prigrizke v avtu na poti po opravkih, pri razvažanju otrok na obšolske aktivnosti ipd.?

Razmislite sami pri sebi, s kakšno hrano nagradite otroka za opravljeno delo?

Okolje (mediji, prehranska politika):

vrstniki

mediji

ponudba, dostop do zdravih dobrin

hrana kot družbena vrednota

Osvežili smo cene sadja in zelenjave!
Poskrbimo za optimalen vnos vitaminov in mineralov!

	
KORENJE* kg	BANANE* kg
Nova cena: 1,99 € Stara cena: 2,99 €	Nova cena: 2,29 € Stara cena: 2,79 €

Naše prehranjevanje močno zaznamujejo oglaševanje in mediji

Smernice glede omejevanja oglaševanja živil 2016 (ZaAVMS)

- Sredstvo za o
  - Otroke prom
  - Promocija hr
posamezna ž
  - Od vseh oglasov na TV se največ posreduje oglase s hrano.
  - Oglašuje se večinoma prehranske izdelke, ki so v nasprotju s priporočili za zdravo prehrano.
- referenco za
n živil.

Vir: ZPS in Hastings H. The Extent, Nature and Effects of Food Promotion to Children: A Review of the Evidence, WHO Technical Paper, 2006.)

Zakonodajni in strokovni okvir na področju prehrane predšolskih in šolskih otrok

NIJZ
Nacionalni inštitut
za javno zdravje

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE

DÓBER TEK
Slovenija

Nacionalni program o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025

Smernice za zdravo prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih
(Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, 135. dopisna seja, 11. 8. 2010)

politika

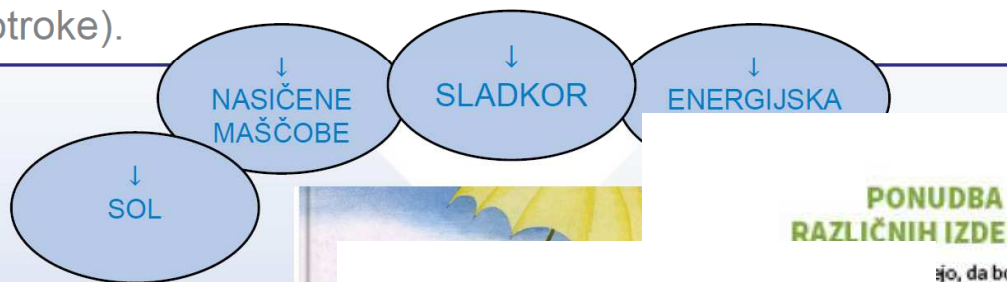
Trajnostna
oskrba s hrano

21

stoletju

CILJI 1/4

1. Povečati **razpoložljivost** in **dostopnost** hrane **z nižjo vsebnostjo soli, nasičenih maščob, dodanih sladkorjev, energijske vrednosti** in, kjer je to primerno, **z zmanjšanimi porcijami**, še zlasti za ranljivejše skupine (npr. socialno-ekonomsko ogrožene, dojenčke, otroke).

SPodbujanJE ZDRAVEGA ŽIVLJENJSKEGA SLOGA

Podpisniki se zavezujejo, da bo do leta 2020 najmanj 90 % proizvajalcev brezalkoholnih pijač spodbujalo zdrav življenjski slog preko podpore dogodkov, katerih cilj je gibanje slovenskega prebivalstva.

PONUDBA RAZLIČNIH IZDELKOV

...sjo, da bodo še naprej energijski iznos pijač preko ič z zmanjšano vsebnostjo io energijsko vrednostjo.

OZNAČEVANJE ENERGIJSKE VREDNOSTI NA PREDNJI STRANI EMBALAŽE

...ezujejo, da bo do leta 2020 najmanj elkov imelo informacijo o energijski na prednji strani embalaže.

ODGOVORNO OBNAŠANJE V ŠOLAH

...tujejo, da se bodo odgovorno imikom komercialnih sporočil osrednikov z vsebino zavez igovomosti.

BREZ OGLAŠEVANJA OTROKOM, MLAJŠIM OD 12 LET

...vezujejo, da otroci, mlajši od 12 let ne i komercialnih aktivnosti v različnih i (televizija, tisk, kino, splet).

olovanje z nosilci živilske ilsko industrijo in ponudniki **reže** izboljšana, za zdravje na sestava živil/obrokov.

+

Okolje (šola):

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI ZAVOD

a) zagotavlja in ponuja:

VARNO,
PESTRO,
MEŠANO,
VAROVALNO

Ustrezna prehranska
oskrba in ponudba

ENAKI POGOJI ZA VSE OTROKE

organizator

in Zakon o šolski prehrani (ZŠoPreš), ki ga je sprejel Odbor Republike
ra seji 17. decembra 2012.
responsible for developing school food policy is Ministry of Education, Science
, in collaboration with Ministry of Health and other sectors

Year of publication: 2011
Web link(s): <http://www.wa.gov.au/content/111996>

Učenje kuhanja

Praznovanja rojstnih dni

b) uči ustrezne

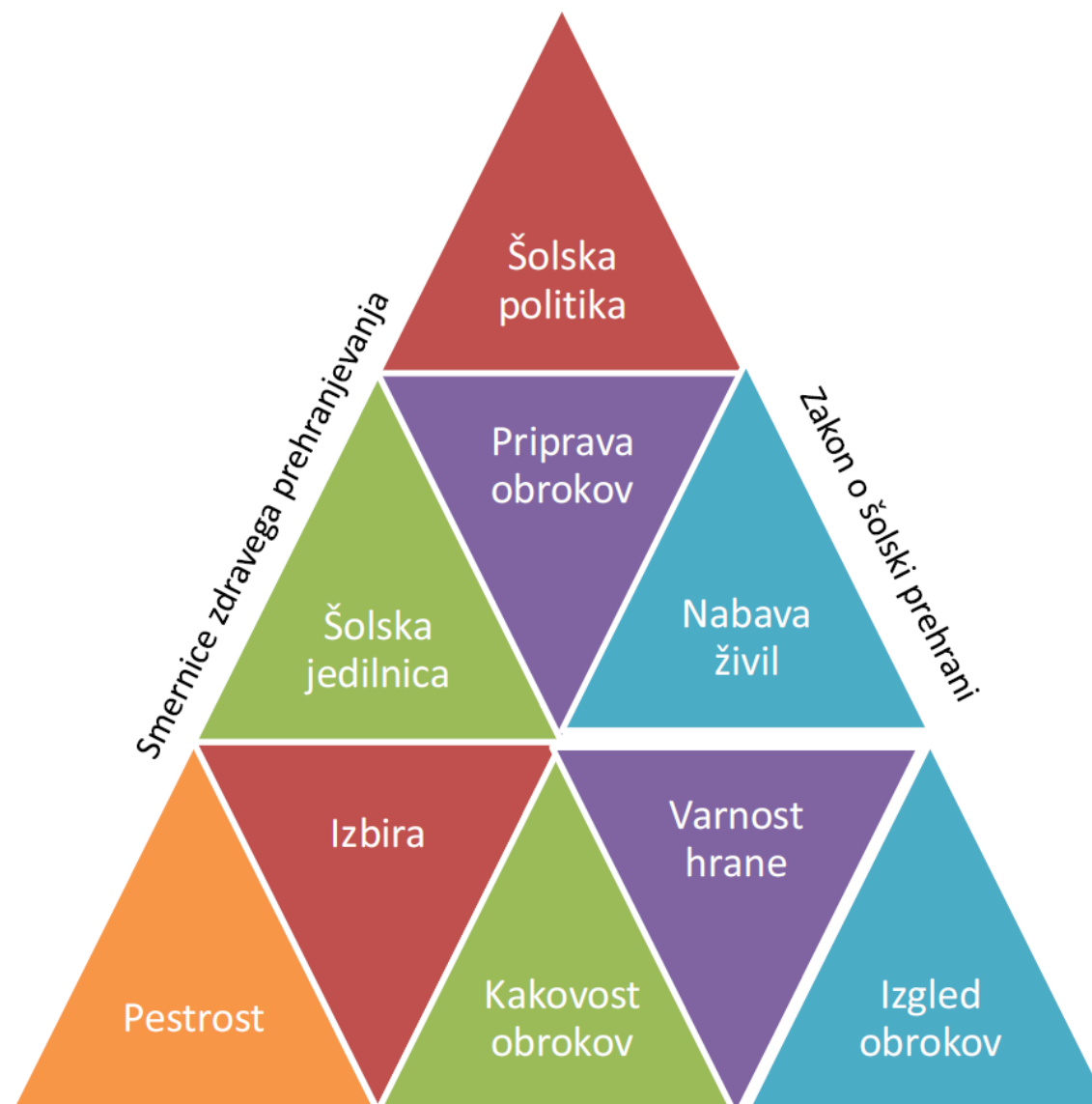
KULTURE PREHRANJEVANJA in

spodbuja ZDRAVO PREHRANJEVANJE / PREHRANSKO
IZOBRAŽEVANJE (formalno, neformalno, priložnostno
izobraževanje)

učitelji in ostalo strokovno osebje, organizator prehrane,
vodstvo

Ustrezna prehranska
oskrba in ponudba

Piramida zagotavljanja zdravih šolskih obrokov

Največji izziv za organizatorja prehrane?

Vir: OŠ Kungota projekt JAZ, TI in MI <http://www.os-sp-kungota.si/Jaz,%20ti%20in%20mi.html>

Kako jih prepričati???

všečni okus + privlačni videz + reklamni vplivi

kuhinja

Več front

razdelilna linija

šolska jedilnica

ZNANJE

učilnica

šolski vrt

Kako uvajati spremembe?

1. Spoznati **ciljno publiko - značilnosti** (učenci: zahtevna, heterogena publika, ki želi jasne koristi)
2. Spoznati njihov **odnos do zdrave prehrane**: zaviralni, spodbujevalni dejavniki.
3. Postaviti **cilj** (jasen, konkreten, ne splošen).
4. Oblikovanje **ustreznih strategij in pristopov** (več različnih, sinergija delovanja, trajnost?).

Zagotoviti raznovstno komuniciranje, enoznačna in konsistentna sporočila.

* Tivadar, Kamin, 2005

UVAJANJE SPREMEMBE JE PROCES.

1. Naša ciljna publika? Značilnosti?

Prehranske navade slovenskih mladostnikov

SADJE
ZELENJAVA
RIBE
RASTLINSKA OLJA
NEKATERI VITAMINI, MINERALI

ZDRAVJU ŠKODLJIVE MAŠČOBE
SLADKO
SLANO

* Kobe in dr, 2012,
Fidler Mis in dr., 2012

Kakšne so prehranske navade naše ciljne publike?

Delo v dvojicah

5 min

- Kaj pomislim, ko slišim besedo „hrana“?
- Kaj mi pomeni „zdrava hrana“?
- Po kateri hrani se počutim dobro (poln energije)?
Po kateri hrani se počutim slabo (utrujeno)?
- Po kateri izmed obeh vrst hrane pogosteje posegam? Zakaj?

- **Samorefleksija pri otroku, mladostniku**
- **Ozavestiti lastni vzorec prehranjevanja**
- **Razumeti, zakaj se tako prehranjuje**

2. Ovire:

- TEŽKO spreminjanje ustaljenih (slabih) navad;
- preobremenjenost, pomanjkanje časa;
- prizadevanje za užitek in dober okus odsvetovanih živil;
- (slaba) dostopnost in dragost zdravih izbir;
- želja biti »cool«;
- čustveno hranjenje (močna čustva, stres);
- vzgled odraslih, vrstnikov, avtoritet;
- (neustrezno) znanje o zdravi prehrani;
- prepričanja o telesu: zmogljivost in obnovljivost mladega organizma ter modrost telesa.

2. Spodbude:

- Določeni **kratkoročni učinki na zdravje in videz** (želja po hujšanju!!!, znebiti se aken, zadaha);
- privlačnost, dober okus;
- razpoložljivost **doma** (in drugih okoljih), osvojenih prehranskih navad, poznavanja /navajenosti na določena živila in jedi ter reklam in spodbud iz okolice.

Vir:Tivadar in Kamin, 2005; Gregorič, 2010

3. CILJ: Kaj želimo doseči? ... v programu SMZŠ

S-M-A-R-T

Specifičen, konkreten: kaj, kdo, kdaj, kje in
Merljiv (measurable)

Dosegljiv - uresničljiv (attainable).

Realističen, ustrezen (realistic).

Časovno določen (time bound).

**1. Povečati uživanje vode
in nesladkanih napitkov**

**2. Povečati
uživanje zelenjave**

**3. Zmanjšati
debelost**

4. Spreminjanje prehranjevalnih navad učencev – strategije, pristopi

Privlačne zdrave alternative

Preventivni programi

Sistemske ukrepi

Vključevanje učencev v pripravo hrane

Podporno okolje

Sodelovanje skupnosti

Poudarjanje kratkoročnih učinkov

Vključevanje družin – kuhajmo skupaj...

Zdravi obroki – zdrave možnosti pri posameznih obrokih

Politika šole – zdrava prehrana kot prioriteta

Cenovna dostopnost...

Vzglede odraslih, vrstnikov

Vsebine zdravja in zdrave prehrane v kurikulumu

Uvajanje zdravih izbir

- Zgolj izobraževanje ni dovolj.

Npr. CILJ: **povečati uživanje zelenjave**

- **Na nevsiljiv način o zdravi prehrani:** šolski vrt, okenski vrt, naravoslovni dan na temo zelenjavnih jedi, dnevi zelenjavnih jedi, ki so redno na tedenskem jedilniku, sodelovanje pri pripravi. **POSKUŠANJE (8-12x)**
- **Novi okusi, nove oblike:** npr. sadno- zelenjavne sokove, kalčke, privlačno narezano surovo zelenjavo kot vmesni prigrizek, zelenjavo kot dodatek jedem, ki so sicer priljubljene med otroci – npr. zelenjava v sendviču, sadno - zelenjavna nabodala, solatni bar ipd.
- **Možnost izbire, estetika, privlačnost jedi:** vsaj dve vrsti (zelenjave), surovo – sveže, privlačen videz (raje hrustljivo in nežno zelenjavo kot pa brezokusno, neprivlačnega videza ali razkuhano do nerazpoznavnosti).
- **Interaktivnost podajanja informacij** (namesto dolgočasnih “predavanj”): navajanje primerov, koristi, praktično delo in posredovanje izkušenj.
- Nadomestiti “**nezdravo**”, **zdrave izbire** dodati običajnemu jedilniku.
- **Majhni, a vztrajni koraki! En grižljaj je bolje kot nič 😊**

Kako spodbujati otroke za zdrave izbire?

PONUĐITI, da vidijo, pokusijo, povohajo,
- uvajamo novosti in zdrave izbire

POJASNITI ne samo KAKO ampak tudi ZAKAJ?
– utemeljiti na primeren in praktičen način

PODATI relevantna sporočila in dosegljive cilje

POKAZATI z lastnim vzorom

PRIKRITO OZAVEŠČANJE
- pestrost metod in pristopov

ZDRAVJE SKOZI UMETNOST

SMERNICE
ZA POGOVORE
O IZBRANIH
ZDRAVSTVENIH
TEMAH
ZA PEDAGOŠKE
DELAVCE

Primeri didaktičnih pripomočkov

Didaktični pripomočki projekta Uživajmo v zdravju

G. Jurak, G. Starc, M. Kovač, S. Kostanjevec, P. Radi, M. Erjavšek, F. Lovšin Kozina, F. Krpač (2016) "Priročnik za preventivne timske izpeljave dejavnosti na področju gibanja in prehrane v pilotnem testiranju projekta Uživajmo v zdravju", Univerza v Ljubljani.

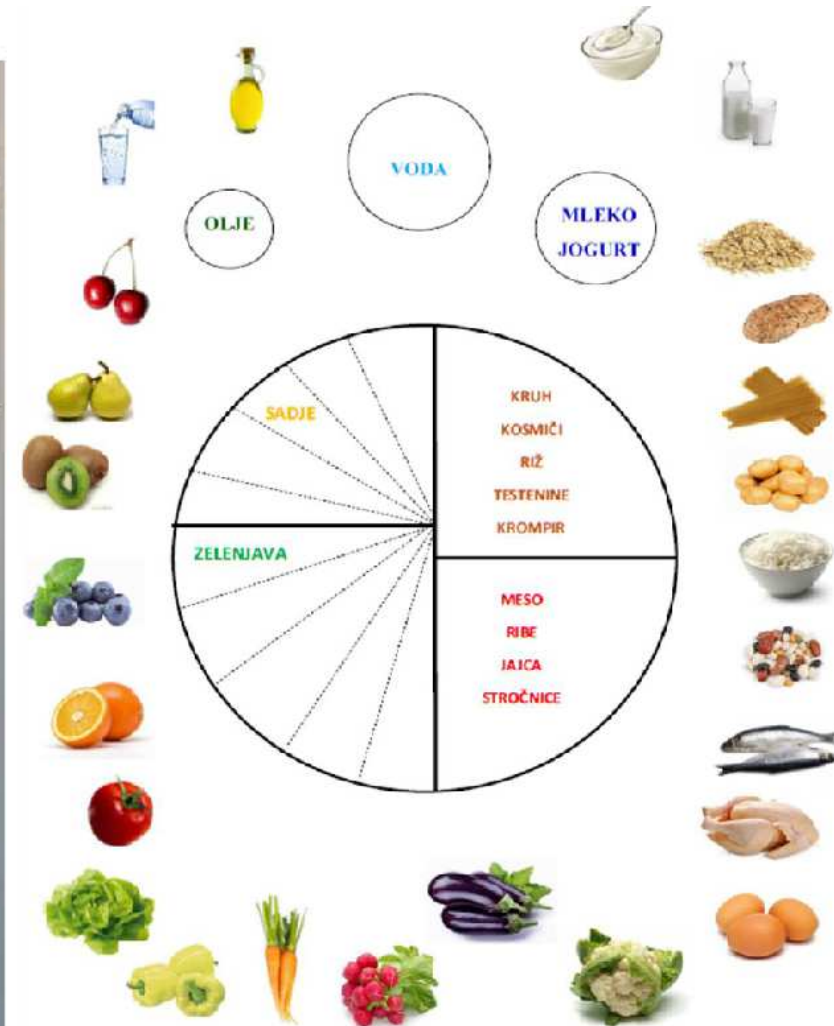
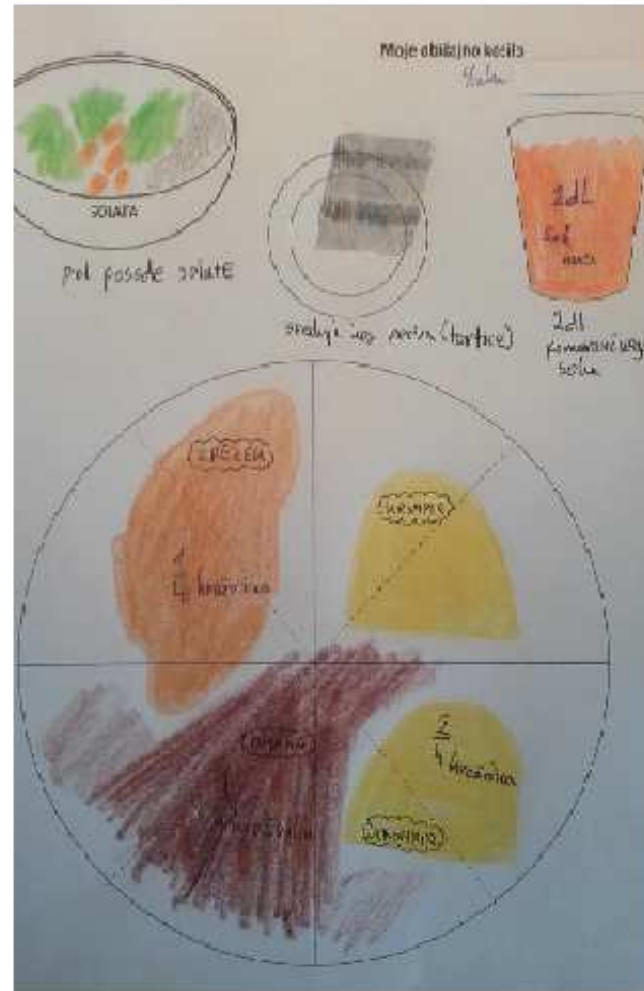
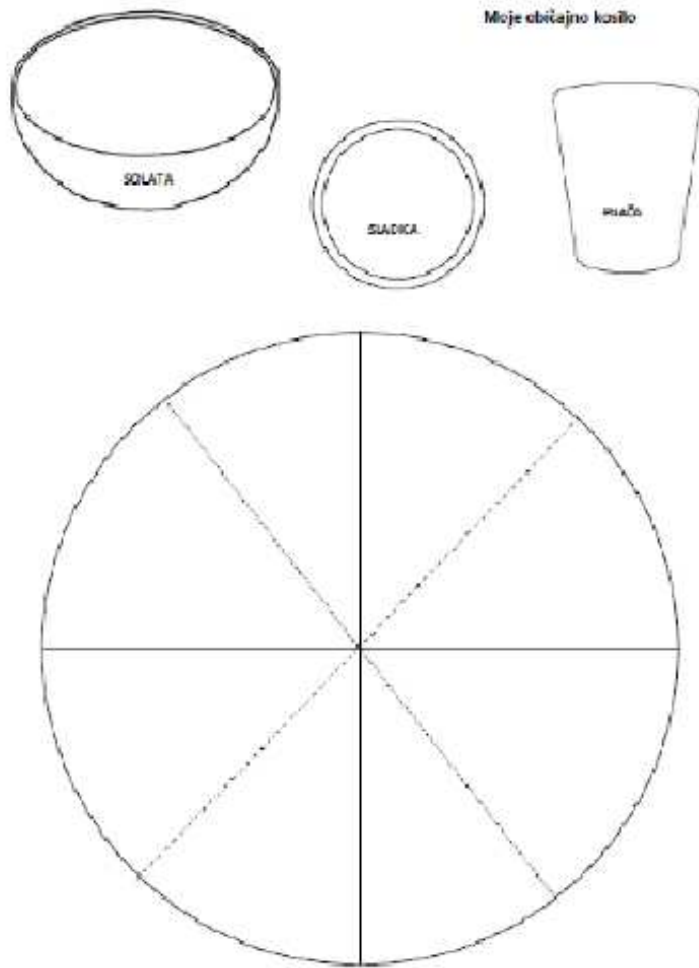
Dostopno: <http://www.uzivajmovzdravju.si/index.php/izdelki/celostni-inovativni-model/>

Računalniška igra

<https://mapa.arnes.si/index.php/s/PPGJWfprSXU99NI>

PREHRANSKI KROŽNIK

Učne ure: „Zdravje v šoli“:

http://www.zdravjevsoli.si/index.php?option=com_content&view=article&id=172&Itemid=71

Sadno-zelenjavna križanka

Črke z LEVEGA lika prenosi v DESNI LIK ter v polja, ki so v jagodi na naslednjem listu.

Ugani, kaj je na sličicah in besede vpiši vodoravno.

1 29 72 89 1 62 24 17 34 81
 2 32 70 49 30 59 41 3 95 21
 3 43 7 22 27 88 57 16 39 77
 4 23 86 B 63 2 35 90
 5 11 55 73 5 60 40
 6 56 4 33 92 71 48
 7 69 92 6 79 54 25
 8 J 28 61 90 65 96
 9 20 74 10 98 47 36
 10 91 32 53 46 87
 11 78 45 52 80 9
 12 18 67 93 14 42
 13 31 84 51 15 64
 14 D 94 85 66 38
 15 76 33 83 44
 16 75 26 B

29 30 31 A
 32 33 34 35 36 B
 37 38 39 40 41 42 C
 43 44 45 46 47 48 Č
 49 50 51 52 53 54 D
 55 56 57 58 59 60 E
 61 62 63 64 65 66 67 F
 68 69 70 71 72 73 74 G
 75 76 R 77 78 79 80 81 H
 82 83 84 85 86 87 88 89 I
 90 91 92 93 94 95 96 J

ALI ZAJTRKUJEM?

MOJI ZAJTRKI	SEM DOMA ZAUŽIL ZAJTRK?		KAJ SEM ZAUŽIL?
	DA	NE	
ponedeljek			
torek			
sreda			
četrtek			
petek			

Zakaj je zajtrkovanje pomembno?
 Zakaj ne zajtrkuješ?
 Kaj je zdrav zajtrk po tvojem mnenju?
 Kako se počutiš ko zajtrkuješ?
 Ali poznaš kakšen pregovor o zajtrkovanju?
 Ga znaš tudi razložiti?

Primeri dobrih praks

[Šolski lonec](#)

[Uživajmo v zdravju](#)

[Shema šolskega sadja in zelenjave](#)

[Tradicionalni slovenski zajtrk](#)

[Slovenska mreža zdravih šol](#)

[Kuhnapato](#)

[Zdravje v vrtcu](#)

HVALA, KER STE POSLUŠALI...

... UPAM, DA STE SLIŠALI.